क्वचित् 'चन्द्रम्' इत्येकस्मिन्पदार्थे वक्तव्ये 'अत्रेर्नयनसमुत्थं ज्योतिः' इति वाक्यवचनम् । क्वचित् 'निदाघशीतलहिमकालोष्ण-सुकुमारशरीरावयवा योषित्' इति वाक्यार्थे वक्तव्ये 'वरवर्णिनी' इति पदाभिधानम् । क्वचिदेकस्य वाक्यार्थस्य किंचिद्विशेषनिवेशादनेकैर्वा-क्यैरभिधानमित्येवंरूपो व्यासः । क्वचिद्बहुवाक्यप्रतिपाद्यस्यैकवाक्येना-भिधानमित्येवंरूपः समासश्च । इत्येवमादीनामन्यैरुक्तानां न गुणत्व-मुचितम्, अपि तु वैचित्र्यमात्रावहत्वम् ।

तेन नार्थगुणाः पृथक् ॥ १६ ॥

तेनोक्तप्रकारेण । अर्थगुणा ओजःप्रभृतयः प्रोक्ताः ॥

इति साहित्यदर्पणे गुणविवेचनो नामाष्टमः परिच्छेदः ।

(अत्र मूलकारिकाः १६ पूर्वाभिः सह ६९४ उदाहरणानि ८ पूर्वैः सह ४९५)

च समाधेश्च ॥ चतुर्विधार्थप्रौढिरूपस्यौजसो गुणत्वाभावमाह—**क्वचिदिति** । चन्द्रमिति पश्येत्येकदेशम् ॥ **निदाघेति** । 'शीतकाले भवेदुष्णा उष्णकाले च शीतला । सुकुमारशरीरा च सा ज्ञेया वरवर्णिनी ॥' व्यासो यथा—'असौ नानाकारो भवति सुखदुःखव्यतिकरः सुखं वा दुःखं वा भवति न भवत्येव च ततः । पुनस्तस्मादूर्ध्वं भवति सुखदुःखं किमपि तत्पुनस्तस्मादूर्ध्वं भवति न च दुःखं न च सुखम् ॥' अत्र येन संसारिणा यथाविधं कर्म कृतं तदनुसारेणैव विविधत्व-माश्रितः सुखदुःखभोगः क्रियते । यदि कुतश्चिदध्यात्मसाक्षात्कारः स्यात्तदैवास्य प्रवाहस्य शान्तिरित्येव विवक्षितं वैचित्र्येणोच्यते । समासो यथा—'श्रूयतां धर्मसर्वस्वं श्रुत्वा चैवावधारय । अर्थिनः प्रतिकूलानि परेषां न समाचरेत् ॥' अत्र परद्रव्यं न हरेत्, परदारान्न गृह्णीयात्, परापवादो न वक्तव्यः, इत्यादिवाक्य-गताभिधेयस्य द्वितीयार्धेनाभिधानम् ॥ **न गुणत्वमिति** । रसव्यञ्जकवाक्यस्य काव्यव्यपदेशोपयोगित्वाभावादिति शेषः ॥ उपसंहरति—**तेनेति** । परोक्ताः । एवं दण्ड्याचार्यनिरूपितानामपि दशविधगुणानां यथासंभवं स्वोक्तगुणव्यञ्जकादा-वन्तर्भावो बोद्धव्यः ॥

इति श्रीरामचरणतर्कवागीशभट्टाचार्यविरचितायां साहित्यदर्पणविवृतौ गुणविवेचनो नामाष्टमः प्रकाशः ।

सामन्तिमं प्रकारं प्रागेव दूषितवान् । इदानीं तस्यैव प्रकारचतुष्टयं दूषयति—**क्वचि-दिति** । अत्रेर्ब्रह्मपुत्रस्य मुनिविशेषस्य । अत्रेर्नयनाच्चन्द्र उत्पन्न इति पौराणिकी वार्ता । वरवर्णिनीपदस्य तादृशवाक्यार्थे परिभाषितवाक्यत्वादिति भावः । व्यासो यथा—'अयं नानाकारो भवति सुखदुःखव्यतिकरः—' इत्यादि । समासो यथा—'ते हिमालयमा-मन्त्र्य—' इत्यादि । ननु शब्दार्थशोभायकत्वेनैव ओजःप्रभृतीनां गुणत्वमङ्गीकरणी-यमिति चेत्, न । तेषां ये दोषाभावपर्यवसन्नास्तत्राव्याप्तेः । दोषाभावस्यापकर्षप्रयोजक-दोषविघटकत्वमात्रेणैवोत्कर्षाधायकत्वासंभवादलंकारेऽतिव्याप्तेः । नहि तादृशगुणालंकार-जन्यशोभायां किंचिद्वैलक्षण्यमस्ति येन गुणेभ्योऽलंकाराणां व्यावृत्तिः क्रियत इति ॥" इति ।